

Mittavat aineistonkeruut ovat merkittävä osa suomen ja sen sukukielten tutkimusta, varsinkin sen historiaa. Systemaattisesti kerätyt kokoelmat tarjoavat tutkittavaa ja julkaistavaa vielä pitkäksi aikaa, mutta jatkuvasti tarvitaan myös uusia aineistoja. Eletään murrosvaihetta, jossa arkistojen on – usein vähenevin resurssein – vastattava tutkimuksen laajeneviin tarpeisiin, sopeuduttava aineistonkeruun muutoksiin, ylläpidettävä olemassa olevia kokoelmia ja samalla siirryttävä vauhdilla digitaaliseen toimintaympäristöön. Olisi aika pohtia tilannetta kokonaisvaltaisesti ja selvittää, millaisen kansallisen aineistoinfrastruktuurin Suomen kielitiede tulevaisuudessa tarvitsee.

Vuosikymmenten mittaisten suurten aineistohankkeiden sijasta tutkijat ja tutkimushankkeet usein keräävät itse omat täsmäaineistonsa tai jalostavat arkistojen kokoelmista omat korpuksensa. Arkistojen asema on heikentynyt. Uhkakuvana on alan kokoelmien museoituminen, systemaattisen keruun tyrehtyminen, arkisto-osaamisen taantuminen ja se, että uudet aineistot jäävät päivänperhoiksi, katoavat tutkijoiden kaappien perille.

Monet alamme suurista arkistoista on sijoitettu Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen eli Kotukseen, jonka kokoelmat kansainvälinen asiantuntijapaneeli arvioi vuonna 2009 opetus- ja kulttuuriministeriön teettämässä selvityksessä kansallisesti merkittäväksi tutkimusinfrastruktuuriksi. Aineistojen ajallinen painopiste osuu 1900-luvulle melko kauas tästä päivästä, mutta osaa on täydennetty näihin päiviin saakka, ja toivon mukaan kokoelmat karttuvat myös jatkossa sekä systemaattisen keruun että tutkimusyhteistyön kautta. Aineistoista on tulossa entistä selvemmin yksi Kotuksen painopistealueista, minkä soisi näkyvän opetus- ja kulttuuriministeriön osoittamina riittävinä voimavaroina.

Kotuksen aineistopalvelu Kainon tarjonta ja palvelut paranevat pian tämänvuotisen suuren digitointihankkeen ansiosta. Lähivuosina myös Kotuksen suuret tieteelliset sanakirjat siirtyvät verkkoon, ja ennen pitkää voidaan luoda yhteyksiä eri sanakirjojen ja aineistojen välille. Luvanvaraisten aineistojen etäkäyttöratkaisuja selvitetään, mutta Kotuksen ei ole tarkoituksenmukaista rakentaa kaikkea tarvittavaa teknistä infrastruktuuria itse. Tarvitaan yhteistyötä ja resursseja.

Monipuolinen yhteistyö on virinnyt aivan uudella tavalla opetus- ja kulttuuriministeriön Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) -hankkeen myötä. Näkyvimpänä tavoitteena on asiakasliittymä, joka kokoaa Suomen kirjastojen, museoiden ja arkistojen kokoelmatiedot yhteiseen järjestelmään. Toisena päälinjana on sähköisten aineistojen kansallisen pitkäaikaissäilytysratkaisun valmistelu. Hanke on koontunut toimijat yhteen, ja laitokset ovat saaneet digitointiin merkittävästi lisärahoitusta. Isokaan hanke ei ratkaise kaikkea kerralla, joten pitkäkestoinen jatkorahoitus on välttämätöntä, ettei digitaaliseen aikakauteen siirtyminen jää puolitiehen. KDK:n lisäksi käynnissä on

monia muitakin tärkeitä aineisto- ja digitointiyhteistyöhankkeita, kuten Fin-Clarín, FinnONTO ja Digiwiki.

Digitoinnilla voidaan merkittävästi parantaa aineistojen käytettävyyttä ja taata niiden säilyminen. Digitoinnin määrä ei kuitenkaan suoraan kerro saavutetusta hyödystä. Tutkimusaineistojen digitointia olisikin kyettävä arvioimaan monipuolisemmin kuin tiedostojen ko'oilla ja kappalemäärillä, sillä usein käytettävyyden kannalta keskeisiä ovat perusdigitointia seuraavat paljon voimavaroja nielevät jatkotyöt. Digitointiratkaisujen taustalle tarvitaan näkemystä päämäärästä ja vahvaa tietoa käyttäjien tarpeista. Rahoituksen on nähtävä digitointi osana aineistojen käytettävyyden ja säilyttämisen kehittämistä niin, ettei se ohjaa keskittymään vain perusdigitointiin ja määrän tavoitteluun.

Arkistojen pitäisi kyetä kokoamaan aineistoja myös orastavia ja odotettavissa olevia tutkimustarpeita silmällä pitäen. Tämä vahvistaisi Suomen kielitieteen kansainvälistä kilpailukykyä. Esimerkiksi laskennallisten menetelmien käyttö kielitieteessä tulee lähivuosina lisääntymään, mutta menetelmiin sopivia aineistoja ei juuri ole eikä jatkossaakaan synny riittävästi ilman instituutioiden panosta.

Arkistojen kyvyssä palvella tutkimusta on parannettavaa, mutta toisaalta tutkimuksen suhteet arkistoihin päin voisivat olla aktiivisemmat. On toisinaan jopa hämmästyttävää, kuinka huonosti olemassa olevat arkistot ja niiden tarjoamat mahdollisuudet tunnetaan – tai tunnustetaan, jos arvokkaana nähdään itse tehty aineistonkeruu, jonka tuloksiakaan ei haluta saattaa muun tiedeyhteisön ulottuville muuten kuin valmiin tutkimuksen muodossa. On kuitenkin kaikkien etu, että tutkijat ja hankkeet luovuttavat keräämänsä aineistot arkistoihin ja näin muidenkin käyttöön. Menettely tekee mahdolliseksi tutkimustulosten arvioinnin, mikä on eettisesti hyvä asia myös aineiston informanttien kannalta.

Rahoittajat kiinnostavat entistä enemmän huomiota hankkeissa syntyviin aineistoihin ja niiden jatkokäyttöön. Esimerkiksi Suomen Akatemia edellyttää aineistohallintasuunnitelmaa. On järkevää resurssien ja julkisten varojen käyttöä, kun tutkijat voivat hyödyntää toistensa panosta ja välttää päällekkäiset keruut. Arkistot voivat puolestaan keskittyä sellaisen aineiston hankkimiseen, joka ei tämänhetkisen tutkimuksen yhteydessä kartu mutta joka saattaa olla lähitulevaisuudessa kysyttyä.

Tässä lehdessä on mahdollisuus tutustua Suomen kielen nauhoitearkistoon, joka juhli viime vuonna viisikymppisiä. Mari Siirainen esittelee juhluvuoden kaksi seminaaria, Eeva Yli-Luukko antaa esimerkin arkiston tutkimustyöstä, Erkki Lyytikäinen ja Jaakko Yli-Paavola kertovat arkiston lähihistoriasta, ja Toni Suutari luo katsauksen nykyhetkeen.

TONI SUUTARI